

Характерні та обов'язкові ознаки фінансів як економічної категорії

Борисова І.С.

кандидат економічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія

Статтю присвячено вивченню та аналізу характерних обов'язкових ознак фінансів, що дає змогу для розуміння цієї економічної категорії, наявність яких визначає категоріальну приналежність, а також розуміння того, як фінанси приймають участь у процесі відтворення та допомагають державі здійснювати свої функції. Наукові підходи до визначення певних категорій і дефініцій дають змогу глибше розуміти економічні процеси, що відбувалися та відбуваються в економіці.

Ключові слова: процес відтворення, економічна категорія, грошові фонди, державні фінанси, фондовий характер, розподільчий характер, характерні ознаки.

Борисова И.С. СПЕЦИФИЧЕСКИЕ И НЕОБХОДИМЫЕ ПРИЗНАКИ ФИНАНСОВ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

Статья посвящена изучению и анализу специфических необходимых признаков финансов, что дает возможность для понимания данной экономической категории, наличие которых определяет категориальную принадлежность, а также понимание того, как финансы участвуют в процессе воспроизводства и помогают государству выполнять свои функции. Научные подходы к определению некоторых категорий и определений позволяют более глубоко понимать экономические процессы, которые происходили и происходят в экономике.

Ключевые слова: процесс воспроизводства, экономическая категория, денежные средства, государственные финансы, фондовый характер, распределительный характер, специфические признаки.

Borisova I.S. SPECIFIC AND MANDATORY SIGNS FINANCE AS ECONOMIC CATEGORY

The article is devoted to the study and analysis of characteristic, obligatory features of finance, which makes it possible to understand this economic category. The presence of these features determines the categorical affiliation. And also an understanding of how finances participate in the reproduction process and help the state to carry out its functions. Scientific approaches to defining certain categories and definitions allow a deeper understanding of economic processes that take place and occur in the economy.

Keywords: reproduction process, economic category, money funds, state finances, fund character, distribution character, characteristic features.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фінансам в економічній системі держави належить провідна роль, це зумовлено тим, що під час їх функціонування визначаються кількісні й якісні параметри будь-якого економічного явища чи процесу, а також кінцеві результати дій. Це спонукає до необхідності дослідження впливу фінансів, їх ролі та місця у процесі розподілу, а також виділення головних ознак фінансів для розуміння їх природи та сутності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені-економісти України роблять вагомий внесок у дослідження теоретичних проблем фінансів. Серед праць сучасних економістів особливо важливими є дослідження В.Л. Андрущенко, В.Д. Базилевич, В.Г. Баранової, О.Д. Василика, В.М. Опаріна, О.Р. Романенко, М.І. Савлука, О.Ф. Федосова, С.І. Юрія та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз харак-

терних та обов'язкових ознак фінансів, наявність яких дає уявлення про природу і походження фінансів, а також їхнє місце в економічному житті держави. Сьогодні відбулися певні зміни у розумінні ролі й функцій держави як регулятора економічних процесів, це потребувало розвитку нових напрямів дослідження, нових підходів до розуміння сутності фінансів, практичних розробок і рекомендацій щодо вдосконалення механізмів управління фінансами та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. За сутністю фінанси є об'єктивною економічною категорією, вони відображають сукупність економічних відносин, що виникають із приводу розподілу і перерозподілу вартості ВВП, а в певних умовах і національного багатства, для формування фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання і держави та використання їх на розширене відтворення та задоволення інших суспільних інтересів і потреб.

Для розуміння категорії «фінанси» є сенс окреслити ті ознаки, наявність яких визначає категоріальну приналежність останніх. «Визначаючи фінанси у найбільш загальній формі, – писав Е.А. Вознесенський, – необхідно виділити найбільш характерні ознаки, які притаманні цій категорії й які в сукупності відрізняють її від інших вартісних економічних категорій» [10, с. 17].

Фінанси виникають тільки тоді, коли виникає таке поняття, як «держава». Оскільки виникнення фінансів пов'язане з розвитком товарно-грошових відносин, із посиленням ролі держави, розширенням її функцій, то причиною появи фінансів можна вважати потреби суб'єктів господарювання і держави у фінансових ресурсах, які забезпечують їхню діяльність. Фінанси з'являються тоді, коли в економічному житті держави переважають товарно-грошові відносини незалежно від того, яка модель економіки застосовується на даний час. Фінанси – це грошові відносини, викликані фактом наявності держави як органу управління [6, с. 25]. Професор С.І. Іловайський (1861–1912) із приводу етимології фінансів писав, що «фінанси такі ж старі, як і держава» [10, с. 16].

Обов'язковим атрибутом участі фінансів в економічному житті держави, підприємця чи громадянина є гроші. Дуже важливим для розуміння фінансів як економічної категорії є чітке розрізнення між категоріями грошей і фінансів. Якщо гроші – це особливий товар, який виконує роль загального еквівалента, товар, у якому виражається вартість усіх інших товарів, то фінанси – це певні економічні відносини, що здійснюються за допомогою грошей. Гроші – це поняття більш загальне. Можна мати гроші й водночас не мати ніякого відношення до фінансів, і навпаки, за відсутності грошей, лише володіючи майном, майновими правами, правами інтелектуальної власності, нематеріальними активами, оцінивши їхню вартість, можна здійснювати інвестування, бути співзасновником фірми, тобто мати відношення до фінансово-господарської діяльності фірми чи підприємства.

Проте фінанси – це не гроші, а відносини:

- суспільні – мають місце в суспільстві;
- економічні – пов'язані з процесом розширеного відтворення;
- грошові – функціонують виключно в грошовій формі;
- розподільчі – формуються на стадії вартісного розподілу ВВП;

– фондоутворюючі – супроводжуються формуванням і використанням фондів грошових коштів.

Без використання грошей у процесах виробництва, здійснення державою своїх функцій, задоволення населенням своїх життєвих потреб немає фінансів. Інструментом фінансових відносин завжди будуть гроші [4, с. 10].

До визначальних ознак фінансів також належить фондовий характер їх формування і використання. Економічне життя у державі постійно вимагає створення грошових фондів, тобто фондів фінансових ресурсів, для задоволення різноманітних потреб. Ці фонди й є фінансами. Обсяг цих фондів характеризує кількісно й якісно масштаби діяльності та фінансові можливості підприємця, держави, громадянина, їхнє фінансове становище. Так, наприклад, держава створює централізовані та децентралізовані фонди у формі бюджетів різних рівнів, інші цільові фонди – пенсійний, фонд зайнятості, інноваційний тощо – для виконання функцій, покладених на неї Конституцією. Безумовно, фондова форма формування та використання фінансових ресурсів є унікальною й існує тільки у сфері фінансів. Проте не слід не враховувати той факт, що рух грошових коштів може здійснюватися як у фондовій, так й у нефондовій формі [10, с. 15].

Громадянин, який одержує доходи у формі оплати праці чи з інших джерел, має у своєму розпорядженні певну суму грошей, але це ще не фінанси. Тут відбувається обмін праці на специфічний товар – гроші. Фінансами ці гроші стануть тоді, коли їхній власник створить відповідний фонд і вкладе їх у цінні папери, тобто в акції та сертифікати, або в певні внески до статутного фонду підприємства, або у формі кредиту фізичній особі, завдяки чому одержуватиме певний дохід.

Економічне життя в державі постійно вимагає створення грошових фондів, тобто фондів фінансових ресурсів для задоволення різноманітних потреб. Ці фонди й є фінансами.

Однією з важливих ознак фінансів як економічної категорії є розподільний характер фінансових відносин. Учасниками таких відносин у межах національної держави є держава, підприємства, установи, організації, громадяни. Розподіл валового продукту, утвореного у сфері матеріального виробництва, відбувається передусім у підприємствах та інших господарюючих суб'єктах за допомогою застосування розподільчої функції фінансів. Розподільча функція – основна для

фінансів. Проявляється в процесі розподілу ВВП та національного доходу шляхом утворення фондів грошових коштів і використання їх за цільовим призначенням. У результаті розподілу створеної вартості в усіх власників, груп населення утворюються кінцеві доходи, з використанням яких пов'язана заключна стадія руху національного доходу і відтворювального процесу – його споживання.

Фінанси як ніяка інша економічна категорія (ціна, кредит, заробітна плата тощо) дають змогу пристосувати (трансформувати) потреби виробництва до потреб споживання. Без фінансів неможливо забезпечувати індивідуальний і суспільний кругообіг виробничих фондів на розширеній основі, регулювати галузеву і територіальну структуру економіки, стимулювати підвищення ефективності виробництва і задовольняти інші суспільні потреби.

Висновки з цього дослідження. Визначені характерні риси, або ознаки, фінансів дають змогу виділити названу економічну категорію у самостійну. При цьому слід зауважити, що якщо їх грошовий і розподільчий характер відбиває межі функціонування фінансів, то їх фондова форма існування та державне регулювання поглиблюють специфічність фінансових відносин як особливої фінансової категорії.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що фінанси мають характерні ознаки:

1) Фінанси – це завжди грошові відносини. Грошовий характер фінансових відносин –

перша ознака фінансів як специфічної вартісної категорії. Одним із суб'єктів фінансів виступає держава, а гроші служать матеріальною основою існування і функціонування фінансів.

2) Неможливість існування фінансів поза державою висуває наступну унікальну ознаку – фінанси породжуються та регулюються державою. Фінанси можуть існувати лише за наявності держави.

3) До визначальних ознак фінансів також належить фондовий характер їх формування і використання. Ніяка інша економічна категорія немає подібного вираження. Грошові фонди є матеріальною основою фінансів, а сукупність грошових фондів є фінансовими ресурсами держави.

4) Суттєва ознака фінансів полягає у їх розподільчому характері фінансових відносин. Під час розподілу відбувається рух тільки грошової форми. Причому в однобічному напрямі, а отже, наступною ознакою фінансів є їх безеквівалентність. Валовий внутрішній продукт, що виробляється в країні, належить для споживання учасниками процесу виробництва, проте перед споживанням він обов'язково має бути розподілений між державою, підприємствами і населенням.

Призначення фінансів – забезпечити необхідні умови для здійснення процесу створення, розподілу й використання валового внутрішнього продукту в державі. Використовуючи фінанси, держава виконує соціальну функцію суспільного добробуту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси: навч. посіб. К.: Атіка, 2002.
2. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2002. 212 с.
3. Опарін В.М. Фінанси: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2001.
4. Романенко О.Р. Фінанси: підручник; 4-е вид. К.: Центр учбової літератури, 2009. 312 с.
5. Теорія фінансів / За заг. ред. О.Д. Василика. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 480 с.
6. Фінанси / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
7. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. / За ред. В.І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. – 567 с.
8. Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. та ін. Теорія фінансів: підручник; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
9. Фінанси: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, М.С. Зязюн, А.А. Славкова; 2-е вид. К.: КНЕУ, 2006. 387 с.
10. Фінанси: навч. посіб.: у 2-х ч. / В.Г. Баранова, І.С. Волохова, В.П. Хомутенко та ін.; за заг. ред. В.Г. Баранової. Одеса: Атлант, 2015. Ч. 1. 344 с.

REFERENCES:

1. Bazilevich V.D., Balastrik L.O. (2002) Derzhavni finansi: Navch.posibnik [State finance: tutorial]. Kyiv: Ataka. 368 p. (in Ukrainian).
2. Kirilenko O.P. (2002) Finansi (Teoriya ta vitchiznyana praktika): Navch. posibnik [Finances (theory and domestic practice): tutorial]. Ternopil: Aston. 212 p. (in Ukrainian).
3. Oparin V.M.(2001) Finansi: Navch. posibnik [Finance: tutorial]. Kyiv:KNEU. 240 p. (in Ukrainian).
4. Romanenko O.R.(2009) Finansi: Pidruchnik. 4-te vid. [Finances]. Kyiv: Center for Educational Literature. 312 p. (in Ukrainian)
5. Vasilik O.D. (ed.) (2005) Teoriya finansiv [Theory of Finance]. Kyiv: Center for Educational Literature. 480 p. (in Ukrainian)
6. Yuriya S.I., Fedosova V.M. (ed.) (2008) Finansi [Finances]. Kyiv: Knowledge. 611 p. (in Ukrainian)
7. Ospishcheva V.I. (ed.) (2008) Finansi: kurs dlya finansistiv: Navch.posib.(2008) [Finance: a course for financiers: tutorial]. Kyiv: Knowledge. 567 p. (in Ukrainian)
8. Yukhimenko P. I., Fedosov V. M., Lazebnik L. L. ta in. Teoriya finansiv: Pidruchnik (2010) [Theory of Finance: Textbook]. Kyiv: Center for Educational Literature. 576 p. (in Ukrainian)
9. O.R. Romanenko, S.Ya. Ogorodnik, M.S. Zyazyun, A.A. Slavkova. Finansi: Navch.-metod. posib. dlya samost. vivch. distsiplini.2-ge vid.(2006) [Finances: tutorial manual for the independent study of the 2nd edition]. Kyiv: KNEU. 387 p. (in Ukrainian)
10. Baranova V.G. Volokhova I.S., Khomutenko V.P. ta in (2015) Finansi: Navch. posibnik v 2-kh chastinakh. [Finance: tutorial, the second part]. Odessa: Atlant. ch.1. 344 p. (in Ukrainian)